

РОЗДІЛ 1 – ЗАГАЛЬНА ПЕДАГОГІКА: ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ

УДК 371

ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ ТАДЕУША ЧАЦЬКОГО В ПОГЛЯДАХ М.Ф. ВОЛОДИМИРСЬКОГО-БУДАНОВА

Марушкевич А.А., д. пед.н., професор

*Київський національний університет ім. Тараса Шевченка,
вул. Володимирська, 60, м. Київ, Україна*

pedagogika@ukr.net

У статті висвітлені погляди дослідника історії Київського університету М.Ф. Володимирського-Буданова щодо освітньої діяльності Тадеуша Чацького та розкриття граней його особистості; наведені підтвердуючі позицію ученого факти стосовно діяльності польського візитатора (ревізора) шкіл Волинської, Подільської та Київської губерній.

Ключові слова: Т. Чацький, М.Ф. Володимирський-Буданов, польський візитатор, комісія народної освіти, освіта, періоди, південно-західні території.

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ТАДЕУША ЧАЦКОГО В СФЕРЕ ОБРАЗОВАНИЯ ВО ВЗГЛЯДАХ М.Ф. ВЛАДИМИРСКОГО-БУДАНОВА

Марушкевич А. А.

*Киевский национальный университет им. Тараса Шевченко,
ул. Владимирская, 60, г. Киев, Украина*

pedagogika@ukr.net

В статье освещены взгляды исследователя истории Киевского университета М.В. Владимирского-Буданова относительно деятельности Тадеуша Чацкого в сфере образования и раскрытия граней его личности; представлены подтверждающие позицию учёного факты относительно деятельности польского визитатора (ревизора) школ Волынской, Подольской и Киевской губерний.

Ключевые слова: Т. Чацкий, М.В. Владимирский-Буданов, польский визитатор, комиссия народного образования, образование, периоды, юго-западные территории.

TADEUSH CHATSKKYI'S EDUCATIONAL ACTIVITY IN M. F. VOLODYMYRSKYI- BUDANOV'S VIEWS

Marushkevych A. A .

*Kyiv national university named by Taras Shevchenko,
Volodimirska str., 60, Kyiv, Ukraine*

pedagogika@ukr.net

The researcher of the history of Kyiv university M. F. Volodymyrskyi-Budanov's views concerning Tadeush Chatskkyi's educational activity and features of his activity have been described in this article; facts that confirm the scientist's position about the Polish visitor (auditor) of schools in Volynska, Podilska and Kyivska provinces have been revealed.

Key words: T. Chatskkyi, M. F. Volodymyrskyi-Budanov, Polish auditor, National Education Commission, education, periods, South Western territories.

Постановка проблеми. Сучасна молодь потребує культурно-економічного, професійного, інтелектуального зростання і тому враховує реалії сьогодення: зміни у виробничій, культурній, науковій, освітній сферах. Під впливом інформатизації суспільства вона змінює ставлення до оточуючого світу та причинно-наслідкових зв'язків між історичними подіями в розвитку країни. Погіршення економічного і соціального становища в державі, збільшення

ризиків у реалізації власних ідей викликають зрушення у її ціннісно-мотиваційній сфері. Прогресуючі в суспільстві невдоволення, матеріальна скрута змінюють характер ціннісних орієнтацій молоді. Найчастіше "зіткнення" старого з новим, того, що превалює на сучасному етапі розвитку суспільства і було переконливим у недалекому минулому, спостерігається в галузі освіти. Виникає потреба у зіставленні новозапропонованих ідей із тими, що реалізовувались у діяльності науково-педагогічних працівників та освітян минулого. Для цього потрібно розглядати освітню діяльність та науково-педагогічну спадщину не лише українців, а й представників народів, які мали відношення до історичних та суспільно-політичних процесів в Україні. Серед таких представників знаходимо ім'я Тадеуша Чацького. Воно відоме в Україні передусім як ім'я організатора Кременецької гімназії (лицею), яка своїм функціонуванням сприяла розвитку світської освіти і виховання у регіоні.

Метою публікації є висвітлення поглядів дослідника історії Київського університету М.Ф. Володимирського-Буданова щодо освітньої діяльності Тадеуша Чацького. *Завданням* – розкриття через призму поглядів М.Ф. Володимирського-Буданова на різні грані особистості Тадеуша Чацького, який свого часу був візитатором (ревізором) шкіл Волинської, Подільської та Київської губерній.

Виклад основного матеріалу. Граф Т. Чацький був багатосторонньою особистістю. Протягом життя він проявив себе як таємний радник, історик, письменник, візитатор (ревізор) шкіл Волинської, Подільської та Київської губерній. Відомий в Україні та за її межами діяч народився 28 серпня 1765 року в м. Порицьк (нині Павлівка недалеко від Володимира-Волинського) [2, с.219]. Життєвий шлях Т. Чацького був складним і наповненим багатьма історичними подіями, а звідси і змінами в професійній діяльності, ставленням до політичних процесів тощо. Його мати померла ще молодою, а батько був покараний засланням до Брусилова, а пізніше Бродів і Полонного, тому довелось разом із братом проживати у дядька в Данцінгу. З дев'ятнадцятирічного віку Тадеуш Чацький перебував на державній службі та самостійно навчався: освоював юриспруденцію та політичні науки. За свою працю отримав нагороди – орден св.Станіслава та Білого Орла [2, с.221].

Діяльність Тадеуша Чацького привернула увагу одного з дослідників історії Київського університету М.Ф. Володимирського-Буданова, який, прагнучи якнайповніше висвітлити питання створення Київського університету, проникся проблемами освіти, організацією Кременецького лицю і участі у цих процесах названого польського освітнього діяча. В автора «Історії імператорського Університета св. Владимира ...» було, на нашу думку, досить суперечливе бачення впливу на стан тогочасної освіти в нашому краї Тадеуша Чацького. Учений відзначав, що про минуле освіти в існуючій літературі написано мало, у ній не викладено єдиної думки з приводу ключових подій і тому хвилюючі моменти з її минулого варто розглянути, здійснюючи більш переконливі обґрунтування.

М.Ф. Володимирський-Буданов акцентував увагу на характеристиці Т.Чацького першим Київським попечителем Е.О. фон Брадке, який називав його людиною знатною, багатою, поважною, надзвичайно освіченою і до фанатизму відданою освіті, здатною знаходити кошти для її розвитку, клопотати перед потрібними людьми про забезпечення учнів необхідними виданнями тощо [1, с.2], але вважав голосливими запевнення окремих сучасників щодо колонізації населення правого берега Дніпра не Люблінською і Берестейською уніями в XVI столітті, не політикою Юрія Хмельницького і Виговського у XVII столітті, не нищенням козаччини у XVII- XVIII столітті, а школами Т.Чацького у XIX столітті.

М.Ф. Володимирський-Буданов вивчив погляди на постать Т.Чацького відомого дослідника історії Київського університету В.Я.Шульгіна. В.Я.Шульгін, на його думку, зважаючи на турботи Т. Чацького про освіту, не помітив у діях останнього політичних мотивів. Історіограф Київського університету, аналізуючи освітню діяльність Т.Чацького, доводив, що проблеми в освітній галузі виникли пізніше, після завершення його праці [1, с.3]. Згодом він висловив думку про діяння польського візитатора, назвавши його людиною, яка

займалась полонізацією і латинізацією південно-західних земель. Потім В.Я.Шульгін вказав, що ніби-то до Т.Чацького у південно-західних губерніях існувало всього 5 шкіл, а той заснував 150 і зібрав для їх розвитку велику суму грошей. Школи ці займались полонізацією і довго не можливо було подолати наслідків їх діяльності [1, с.4]. Для виявлення істинно достовірних фактів освітньої праці візитатора та перевірки факту полонізації краю через його школи, учений вирішив звернутись до архіву останнього. Це дозволило йому дійти висновку про те, що процес полонізації через народну освіту розпочався задовго до початку освітньої діяльності Т.Чацького та едукаційної комісії. Т. Чацький лише концентрував завдання цієї комісії створенням Кременецької гімназії (лицею). М.Ф. Володимирський–Буданов довів, що роботу Т. Чацького і його однодумця А. Чарториського з полонізації південно-західних земель краю відкрито підтримували своїми діями представники російських політиків та уряду того часу. Він вказував на факт переконання Т.Чацького в тому, що південно-західні землі краю є частиною Польщі. Загальною метою його діяльності (крім основної: поширення освіти), була підтримка відродження Речі Посполитої взагалі і, зокрема, у південно-західному краї.

М.Ф. Володимирський–Буданов, аналізуючи архівні документи, звернув увагу на факт висловлення Т.Чацьким в офіційних записках та мемуарах думок щодо цілей і змісту освіти на вказаній території [1, с.5]. У мемуарах Т.Чацький подав цінні, з погляду М.Ф. Володимирського–Буданова, історико-порівняльні дані про стан народної освіти на південно-західних територіях у три різні періоди: *часи польського правління до 1793 року*; *в перехідний період 1795-1803 років* і *в період своєї освітньої діяльності* (візитаторства). Проте інформація з цих мемуарів, на думку М.Ф. Володимирського–Буданова, засвідчує лише погляди Т.Чацького, тому має бути перевірена і уточнена за допомогою джерел як польського, так і іншого походження. Період для аналізу стану освіти на південно-західних територіях у *1775-1792 роки польського правління* Т.Чацький мотивував тим, що саме в ці роки Польща стала на шлях реформ, засвоївши основи просвітительської філософії XVIII століття, і приступила до втілення їхніх ідей раніше, від окремих держав. Наприклад, принцип, за яким загальна освіта є обов'язком кожної держави, Польща враховувала і проголосила у 1775 році про опіку держави над кожною дитиною. Створення едукаційної комісії було дійсно важливим не лише для Польщі, а й сусідніх земель, оскільки на їх території поширились школи, подібні до затверджених названою комісією. Саме з її документів Т. Чацький черпав ідеї для своїх реформ у південно-західному краї. Він намагався показати дії комісії з позитивної сторони і схвалити результати її роботи. У період роботи комісії кількість шкіл залишалась такою, як до початку її функціонування, але Т. Чацький стверджував, що прогрес в освітній сфері досить помітний [1, с.7]. М.Ф. Володимирський–Буданов для уточнення цієї інформації звернувся до цифрових даних і переконався в тому, що на той час кількість учнів на Волині зменшилась і існує різниця між наведеними даними Т. Чацьким та даними в офіційних джерелах [1, с.8]. Проте Т.Чацький пояснює свою позицію значним відтоком тогочасної молоді до війська.

М.Ф. Володимирський–Буданов зазначив, що зібрати точні дані про стан освіти у воєводствах Подільському і Брацлавському станом до 1775 року було неможливо, оскільки там після військових дій важко було досягти зрушень в освітній сфері.

Розкриваючи стан освіти в Київській губернії за польського правління Т. Чацький відзначив, що відомий усім п. Потоцький у 1765 році організував підтримку школі в Умані, але у 1769 відбулись трагічні події, у результаті яких постраждали учні і учителі. У зв'язку з цим школу було відновлено лише у 1774 році і, на переконання Т. Чацького, вона залишалась єдиною у тих краях аж доки у 1781 році у Каневі не з'явилась ще одна. Окрім цих двох шкіл Київська губернія не мала інших. М.Ф. Володимирський–Буданов висловив сумнів з цього приводу, адже в Умані і Каневі в основному навчалися не діти простого народу [1, с.10]. Кількома словами Т. Чацький згадав про Богуславську приватну школу, бо вона проіснувала після відкриття недовго. Проведена у 1788 році перевірка стану навчання в цій школі довела, що в ній навчалось 40 учнів, хоча вона була створена для більшої кількості осіб; у ній мали

навчати граматиці, поезії і риторичі, а насправді старші учні не знали ні польської мови, ні латини, тому перевіряючий запросив до розмови директора і пояснив йому причину її закриття. М.Ф. Володимирський–Буданов, вказуючи на факт необхідності школи в Богуславі і те, що володар Богуслава позбавив школу її утримання, звернув увагу на благодійний вчинок так званих «офіціалістів», які склали відповідну суму і цим підтримали її подальше існування [1, с.11]. Учений назвав перебільшенням висновки Т. Чацького щодо якості роботи комісії [1, с.12]. До того ж, М.Ф. Володимирський–Буданов зауважив, що Т. Чацький та інші діячі того часу, підраховуючи школи та учнів, не брали до уваги багаточисленні школи при православних церквах.

Стан народної освіти в *перехідний період 1795-1803 років*, зі зміною керівництва і приєднанням південно-західного краю до Росії, Т. Чацький характеризував як перерву в освітньому прогресі. Він ніби-то особисто бачив «упадок нравов и справедливости в обществе и государственных учреждениях», намагався довести свою позицію шляхом порівняння кількості учнів у вищих класах [1, с.16].

М.Ф. Володимирський–Буданов зацікавився: чи насправді стався такий занепад в освіті на початку російського правління краєм? Зменшення кількості учнів у вищих класах може пояснюватися тим, що заможні люди ухилялися від улаштування дітей на навчання у місцеві школи і знаходили для цього інші навчальні заклади. Тим більше, у період російського правління із шкіл пішла значна кількість учнів-дітей православного духовенства в духовні семінарії, що найбільше непокоїло Т. Чацького. Він вважав, що кількість учнів духовних шкіл додає мінусів освіті і пропонував створити наказ, за яким би діти православного духовенства не були вимушені навчатись в Острозькій єпархіальній школі. Але для того, щоб переконати людей, що духовна освіта не була на той час освітою, а лише перепоною до неї, потрібно було довести, що вона була за якістю нижчою, ніж освіта повітових і інших училищ. М.Ф. Володимирський–Буданов висловив сумнів з цього приводу [1, с.17]. Учений посилався на дані, представлені Т.Чацьким, а саме: у Волинській губернії було на той час 46 шкіл (а не дев'ять, як при комісії) [1, с.18]. Він переймається питанням: чи можна повірити, що у всіх цих навчальних закладах разом узятих було менше учнів, ніж у дев'яти, які були за польського правління? Слідуючи Т. Чацькому, в Подільській губернії з приходом іншого правління теж настав занепад освіти. Для підтвердження вказаної інформації він назвав Вінницьку школу, Каменецьку, які ніби-то були забезпечені учителями нижчої якості, ніж при польському правлінні. Стосовно Київської губернії Т.Чацький також стверджував, що з приходом російського правління в освіті справи пішли гірше. Він навів приклад, який вказував на те, що в Умані кілька років не було ні вчителів, ні учнів, а Каневське училище збереглося. До того ж у краї не з'явилося жодної нової школи, а сини попів і дяків здобували освіту в Києві [1, с.19].

Т.Чацький критично висловлювався і про Київську академію, вказуючи на те, що молодь у ній вивчала латинську мову і богослів'я, але в німецькій і французькій мовах не мала значного успіху, а в математиці і філософії – жодного. Серед учнів академії він нарахував 900 дітей священників, третина яких – із названих вище губерній [1, с.20]. Т.Чацький не тільки критикував стан освіти в Київському народному училищі і Київській академії, а й знаходив ознаки зниження її якості і в давно функціонуючих училищах південно-західного краю. Зниження якості освіти Т.Чацький вбачав у тому, що ряд дисциплін вивчався молоддю з великим бажанням, але були й такі, що вивчались без жодного бажання. Про це, на його переконання, яскраво свідчили статистичні дані: у Волинській губернії російську мову вивчали 1187 учнів, французьку – 869, німецьку – 565; у Київській губернії російську мову вивчали 460 учнів, французьку – 240, німецьку – 170. Т. Чацький звернув увагу на те, що російська історія вивчалась, а польська народна історія не викладалась у школах [1, с.20].

Завданнями періоду своєї освітньої діяльності (візитаторства) Т. Чацький уважав урахування потреб того суспільства, у якого є необхідність в освіті; забезпечення родинного виховання, оскільки наміри уряду, які не співпадають з переконаннями батьків, не зможуть досягнути результату [1, с.22]. М.Ф. Володимирський–Буданов зазначив, що Т. Чацьким «зроблено

досить багато...» [1, с.22]. Учений послався на В.Я. Шульгіна, який писав, що на початку діяльності Т.Чацького (1803) як візитатора у Волинській, Київській і Подільській губерніях було 5 навчальних закладів, а коли він помер – було вже 127 [1, с.23]. М.Ф. Володимирський–Буданов наголосив, що на противагу цій позиції можуть стати підрахунки самого Т. Чацького, за якими «в 12 уездах одной Волинской губернии было перед визитою его (т.е. назначением его на должность) 40 школ, а в конце деятельности - 88» [1, с.23]. За М.Ф. Володимирським–Будановим перед прибуттям Т. Чацького на службу у Волинській губернії було не 40, а 46 шкіл. У Подільській губернії до Т. Чацького було 25 шкіл, а в Київській – 3. Отже у південно-західному краї до призначення Т. Чацького візитатором було не 5, а 74 школи [1, с.23].

М.Ф. Володимирський–Буданов вказав на те, що не зазіхаючи на славу Т. Чацького як поширювача польської освіти, бажано звернути увагу на сутність цієї освіти. Цикл виучуваних дисциплін у школах південно-західного краю відповідав енциклопедичному спрямуванню візитатора і запитам освітян XVIII століття, на ідеях яких він був вихований. Т. Чацький у думках формував постать володіючої вищою гуманною освітою людини, яка водночас може бути досвідченим фахівцем у сфері сільського господарства, садівником, техніком тощо. Він наполягав на тому, щоб кожна школа мала присадибну ділянку, сад і город, щоб у ній навчали не тільки механіці і хімії, а й красномовству Цицерона [1, с.25]. У період діяльності Тадеуша Чацького мовою викладання всіх дисциплін була польська. Підручниками слугували книги, видані едукативною комісією. Він акцентував на необхідності заміни старих підручників новими, спонукав учителів шкіл критично аналізувати кожне видання і доводити йому результати такого аналізу. Учителями в школах були поляки або уніати, частіш за все представники католицького духовенства чи уніатського віросповідання. Багато хто з цих учителів отримали освіту в базилянських і католицьких монастирях, окремі у Віленському університеті, дехто у Львові чи Краківській академії [1, с.27].

Отже, проаналізувавши надану М.Ф. Володимирським–Будановим у книзі «Історія імператорського Університета св. Владимира» (1884) інформацію про освітню діяльність Т. Чацького, можна дійти висновку, що Т.Чацького вирізняли з числа інших освітян відданість справі поширення польської освіти та популяризації її надбань, бажання забезпечувати учнів якісно підготовленими навчальними джерелами, здатність переконувати оточуючих у правоті своїх переконань. Найбільшим його досягненням було створення Кременецької гімназії, яка не існувала у попередні часи і стала його істинним надбанням.

Тадеуш Чацький завершив свій життєвий шлях 8 лютого 1813 року, створивши прижиттєвий пам'ятник - Кременецьку гімназію, яка з часом набувала іншого статусу і функціонувала як помітний своїми досягненнями навчальний заклад. Він похований у рідному Порицьку [3, с.61].

ЛІТЕРАТУРА

1. Історія імператорського Університета св. Владимира / По порученню Сов'єта Університета св. Владимира составиль ордин. проф. М.Ф.Владимірській-Будановъ. – Т.1. Університетъ св. Владимира въ царствованіе Императора Николая Павловича. – Киев : в типографіи імператорського Університета св. Владимира, 1884. – 796 с.
2. Ярмошик І.І. Історичні праці Тадеуша Чацького в контексті польської історіографії Волині XIX століття / І.І. Ярмошик // Інтелігенція і влада. - 2008. - Вип. 14. - С. 219-228. - Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/iiv_2008_14_25.pdf.
3. Даниляк П.Г. Тадеуш Чацький та його роль у розвитку освіти на правобережній Україні / П.Г. Даниляк // Український історичний журнал.— К. , № 2 (485) за березень-квітень 2009.— С. 51-66.

REFERENCES

1. Ystorija ymperatorskago Unyversyteta sv. Vladymyra / Po porucheniju Soveta Unyversyteta sv. Vladymyra sostavyl ordyn. prof. M.F.Vladymirskij-Budanov. – T.1. Unyversytet sv. Vladymyra v carstvovanie Ymperatora Nykolaja Pavlovycha. – Kyev : v typografii ymperatorskago Unyversyteta sv. Vladymyra, 1884. – 796 p.
2. Jarmoshyk I.I. Istorychni praci Tadeusha Chac'kogo v konteksti pol's'koi' istoriografii' Volyni XIX stolittja / I.I. Jarmoshyk // Inteligencija i vlada. - 2008. - Vyp. 14. - P. 219-228. - Rezhym dostupu : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/iiv_2008_14_25.pdf.
3. Danyljak P.G. Tadeush Chac'kyj ta jogo rol' u rozvytku osvity na pravoberezhnij Ukrai'ni / P.G. Danyljak // Ukrai'ns'kyj istorychnyj zhurnal. – K. , № 2 (485) za berezen'-kviten' 2009. – P. 51-66.

УДК 373.1

ШКОЛА МАЙБУТНЬОГО – ШКОЛА РОЗВИТКУ

Рошчін І. Г.

*Миколаївська філія Київського національного університету культури і мистецтв,
вул. Декабристів, 17, м. Миколаїв, Україна*

roshchin80@mail.ru

У статті представлено шляхи створення і основи функціонування школи майбутнього. Це обумовлено реформуванням системи освіти, орієнтованої на європейський освітній простір із збереженням надбань національної культури.

Ключові слова: школа, навчальний заклад, освіта.

ШКОЛА БУДУЩЕГО – ШКОЛА РАЗВИТИЯ

Рошчин И. Г.

*Николаевский филиал Киевского национального университета культуры и искусств,
ул. Декабристов, 17, г. Николаев, Украина*

roshchin80@mail.ru

В статье представлены пути создания и основы функционирования школы будущего. Это обусловлено реформированием системы образования, ориентированной на европейское образовательное пространство с сохранением достижений национальной культуры.

Ключевые слова: школа, учебное заведение, образование.

SCHOOL OF THE FUTURE - SCHOOL OF THE DEVELOPMENT

Roshchin I. G.

*Nikolayev branch of the Kiev National University of Culture and Arts, Dekabristov str, 66,
Nikolayev, Ukraine*

roshchin80@mail.ru

The article presents the establishment and functioning of the foundations of the school of the future. Due to the reform of the education system, focused on European educational space while preserving the achievements of the national culture.

By developing culture and education to build future school - institution for modern technological level and educational software. The strategic task of such education school serving human and citizen, tactical - forming mental capacity of country.

This process is accompanied by substantial changes in the domestic pedagogical theory and practice, which confirm the reorientation of the educational paradigm in the following areas: standardization of content through the